

- 54 Ad objectionem respondeo: Generationem in rebus creatis non procedere immediate a natura, sed mediante potentia generativa. Unde etiam in Deo (de quo philosophi debemus cum analogia & similitudine ad res creatas, seculis imperfectionibus) nulla datur processio, quae sit immediate a natura, ut praeterea intellectui & voluntati, ut infra disp. 2. art. 3. §. 2. offendemus contra Durandum; sed generatio est immediate ab intellectu, qui ut est in Patre, habet rationem potentiae generativae; & spiratio activa est a voluntate, quae ut est in Patre & Filio, habet rationem potentiae spirativae. Quare
- 55 Ad confirmationem, dato & non concessio Antecedente, de quo disputant Theologi in materia de Attributis, nego Consequentiam & paritatem: Ratio discriminis est, quia natura in Deo non est immediate operativa, sicut intellectus & voluntas.
- 56 Obijcies tertio: In Deo sunt quatuor relationes: scilicet Paternitas, Filiatio, Spiratio, & Processio: Ergo & quatuor Personae. Consequentia videtur manifeste, quia, ut infra dicemus, Personae Divinae constituntur & distinguuntur relationibus.
- 57 Respondeo concessio Antecedente, negando Consequentiam: nam ut docet D. Thomas infra q. 30. art. 2. ad 1. & quae q. 9. de potentia art. 9. ad 27. Licet sint quatuor relationes in Divinitate, una tamen eorum, scilicet Spiratio, non est propria personalis, nego constituit Personam, & ideo non sunt in Deo nisi tres Personae.

DISPUTATIO II.

De processionibus Divinarum Personarum.

Ad Quaestionem 27. prima pars.

DE ventorum origine, quos, ut ait Philosophia, Divina Sapientia educit de thesauris suis, disputant Philosophi cum Aristotele in libris Meteororum, & Seneca libro 5. naturalium quaestionum cap. 4. De processione vero Divinarum Personarum, quae ut ait Bernardus sermo Pentec. *Posuit mundum latibulum suum*, agunt Theologi cum Doctore Angelico in hac parte q. 27. Verum si adeo obfcura & arcana est ventorum quos natura producit origo, ut vix de ea Philosophi aliquid certi audeant asserere, quis aeternum & ineffabilem Divini Verbi, & Sancti Pneumatis originem agnoscere & explicare valeat? Generationem illius, & istius processionem, quis enarrabit? Et quae certe natura, suscipit ratio, Philosophia miratur, dum audit unam Personam Divinam, ab alia sine ulla profusa causalitate & dependentia originari, in alio sine passione recipi, ad alium non tamquam ad effectum, sed tamquam ad simplicem terminum tendere. Fides tamen haec docet, cui natura obsequi, pareat ratio, & Philosophia subijci debet, ut constabit ex dicendis in hac disputatione, in qua de existentia, quidditate, & principio divinarum processionum differemus; & cur uni ex illis, non vero alteri, ratio generationis conveniat, discutiemus: invocata prius, his carminibus, Spiritus Sancti gratia.

*Aura potens, amor ignipotens, spirabile nomen:
Amborum communis amor, casti aures flamma:
Sancti veni, Sancti accende ardoribus aures.
O Divum flamen, nostris te mentibus affla.*

ARTICULUS I.

An sine in Deo processio ad intra?

Sicut duplex est Divinarum actionum genus, aliud inmanentium, aliud transientium; per illas ad intra agit, per has aliquid ad extra operatur: Ita & a Theologis dunt distinguuntur divinarum processionum species; ad intra videlicet, & ad extra: inmanentium, & transientium. Per illas, una Persona Divina ab alia procedit; per illas vero creatura a Deo tamquam a primo principio & prima causa emanat. De primis solum hic agimus cum Sancto Doctore, & primo inquirimus an ille de facto datur in Deo?

§. I.

Dari in Deo Processiones, auctoritate Scripturae, ratione Theologica, & duplici congruentia ostenditur.

Dico igitur, dari in Deo processionem, per quas una persona ab alia procedit. Probat primum: De mysterio Trinitatis, & processionibus divinis sentiendum est iuxta id quod ex Scriptura habemus, cum haec rationis naturalis captum superent: Sed ex Scriptura habemus dari in Deo processionem, quibus una persona ab alia procedit: Ergo ita sentiendum est. Minor probatur, nam Eccles. 24. Divina Sapientia di-

cutur ex ore Altissimi (id est ex intellectu Patris) prodixit. Et Sap. 7. *oculorum emanatio quaedam claritas omnipotenti Dei.* Et Michae 5. dicitur: *Egressus ejus ab initio a diebus aeternitatis.* Clarus adhuc eadem veritas in novo Testamento exprimitur: nam Joann. 7. Christus de se ipso sic ait: *Ego scio eum (scilicet Patrem) quia ab ipso sum.* Et cap. 3. *Ego a Deo processi.* Et c. 15. de Spiritu Sancto loquens, ait: *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.*

Constat ergo ex sacris litteris dari in Deo ab aeterno processionem Divinarum Personarum productivas; quae non licet per metaphoram interpretari, ut faciunt haeretici: primo ob regulam Augustini, quae asserit verba Scripturae in proprietate esse accipienda, quando ex eis nulum sequitur absurdum; nulla autem sequitur absurditas ex eo quod in Deo vera & propriae processionem ponatur, ut constabit ex argumentorum solutione: secundo ob auctoritatem Conciliorum, & SS. Patrum, proprie eas exponentium; sic enim habetur in Symbolo Concilii Niceni: *Credo in Deum Patrem, & in Jesum Christum, Filium ejus unigenitum, & ex Patre natum ante omnia saecula: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.* Et ibidem asseritur, Spiritum Sanctum a Patre Filioque procedere. Idem profutur Concilium primum Constantinopolitanum in suo Symbolo, ubi de Spiritu Sancto haec adduntur: *Credimus in Spiritum Sanctum, Dominum, & coaequale Patri, & ex Patre procedentem, & cum Patre & Filio adorandum.* His concinunt Athanasius in suo Symbolo quod in Ecclesia cantatur, Dionysius Areopagita cap. 1. de divinis nominibus, Gregorius Thaumaturgus in sua fidei confessione, Justinus in Dialogo cum Tryphone, Hilarius, Augustinus, alique sancti Patres, relati hic a Gonzalez, & a Salmonatensis.

Probat secundo conclusio ratione Theologica: De fide est dari in Deo tres personas distinctas in unitate essentiae, ut contra Sabellianos & Arianos disputatione precedenti ostendimus: sed distinctio realis personarum in unitate essentiae, absque processione alicui ab alia subsistere nequit: Ergo dantur in Deo processionem. Minor probatur: Tum quia ex D. Thom. supra q. 11. art. 3. & 1. cent. Gen. cap. 42. omnis multitudo facta debet reduci ad unum, id debet derivari ab uno principio. Tum etiam, quia cessante processione, cessat oppositio originis, cessante autem oppositio originis, non possunt plures personae distingui, nisi diversitate naturae. Unde Hilarius in libro de Synodo: *Cum unus Deus sit, duo inaccessibiles esse non possunt.* Et D. Thomas infra q. 33. art. 4. ad 4. asserit quod *corre duos inaccessibiles, est povere duos Deos, & duas naturas divinas.*

Denique licet non possit conclusio ratione naturali evidenter ostendi, potest tamen duplici congruentia suaderi. Primam fuisse proferunt Richardus a S. Victore lib. 3. de Trinit. infinitam namque bonitatem & fecunditatem, qualis est natura divina, decet summa & infinita communicatio: unde dicitur Isaia 66. *Namquid qui alius parere facti, scripsit ero?* At scilicet processioe unius personae ab alia, summa & infinita communicatio nequit subsistere, cum ad extra solum finito modo possit Dei natura diffundi: Ergo datur in Deo unius personae ab alia processio.

Secunda, quae utitur D. Thomas hic art. 1. in corpore, potest sic proponi: Quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit aliquid intra se, quod est conceptio rei intellectae, & dicitur Verbum: Sed Deus est intelligens, immo & in supremo intellectualitatis gradu: Ergo in sui cognitione producit Verbum, cumque Verbi accidentaliter productio divina natura non congruat, restat debere esse Verbum substantiale in Deo.

Ut autem vis hujus congruentiae melius percipiatur, & solvatur instantia quae fieri solet in contrarium, advertendum est, quod quando D. Thom. ait: *Quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit Verbum*, hoc non debet intelligi de quacunque intellectione (non enim de ratione intellectiōis ut sit, est Verbi productio, ut constat in visione beatifica, in qua, juxta communem Thomistarum sententiam, Beati nullum producent verbum) sed de intellectione connaturali, quae quilibet creatura intellectualis seipsum intelligit. Unde vis hujus congruentiae in eo stat, quod cum creatura intellectuali, etiam perfectissima, in omni sua connaturali intellectione verbum producat, congruum est quod Deus, qui est in supremo gradu naturarum intellectualium, per suam intellectiōem connaturalem, quae est sui ipsius cognitio, etiam Verbum producat.

Dices: Angelus seipsum connaturaliter intelligit, & tamen in cognitione sui non producit verbum, cum ejus substantia sit praesens immediate per seipsum proprio intellectui: Ergo principium illud D. Thomae sic explicatum, non est universaliter verum.

Respondeo negando Angelos in cognitione sui Verbum non producere, & ad probationem in contrarium dico quod licet substantia Angelus sit per seipsum praesens proprio intellectui, per modum actus primi, & speciei intelligibilis, non tamen per modum actus secundi, & termini actu

§. II.

Solvuntur argumenta in contrarium.

Objicies primo: Enti a se, & primo principio reputat ab alio procedere: Sed quavis Persona Divina est ens a se, & primum principium: Ergo nequit una ab alia procedere.

Respondeo distinguendo Majorem: processioe ab alio ut a causa, concedo: ut a principio originis, omni dependentia & causalitate seclusa, nego: Unde esse a se, dupliciter sumi potest; primo ut excludit principium extraneum seu alterius naturae, & sic omnes Personae divinae, & quilibet illarum est a se: secundo ut excludit reale principium ejusdem naturae, & sic solus Pater est a se.

Dices: Non potest intelligi processio sine dependentia persona procedentis a producente: Ergo si una persona non possit ab alia dependere, non potest ab illa procedere. Consequentia patet, Antecedens probatur. Procedere ab alio, est non posse esse sine illo: Sed non posse sine alio esse, est ab illo dependere: Ergo procedere dependentiam importat.

Respondeo negando Antecedens: ad cujus probationem, nego Minorem: nam unum relativum sine alio esse non potest, nec omnipotentia sine possibilitate creaturarum, in veriori sententia, & tamen nec relativum a correlative dependet, nec omnipotentia a possibilitate creaturarum. Plus ergo ad dependentiam requiritur, quam necessaria connexio, scilicet quod sit ratione subordinacionis ad aliud, ad quam necessario exigitur alicuius in natura. Solutio est D. Thomae in opuscul. contra errores Graecorum cap. 7. ubi ex Athanasio docet, Patrem non posse esse sine Filio, & Spiritu Sancto, & tamen illis non egere, eo quod conveniat in essentia cum illis. Et 4. contra Gentes cap. 4. ad 9. ait, unam Personam Divinam non pendere ab alia, quamvis sine ea esse nequeat, quia eadem est essentia utriusque.

Instabis: Quod procedit ab alio, debet habere distinctum esse, distinctumque saltem numero naturam ab illo: Ergo si Persona Divina in eadem numero natura subsistat, una non potest ab alia procedere.

Respondeo negando Antecedens: non enim necessarium est, ut omne quod procedit ab alio, habeat naturam aut esse distinctum ab illo, sed sufficit quod habeat distinctum modum essendi: nam ab intellectu informato specie intelligibili procedit verbum, quod est ejusdem naturae cum specie, & obiecto per illud representatum, sub diverso tamen modo essendi. Quamvis igitur in divinis sit unica simplex natura, & unicum simplex esse, hoc tamen non tollit veram rationem processionis, quia non obstante unitate naturae, est distinctio realis Personarum, seu diversus modus subsistendi in eadem natura.

Secundo respondendi potest, distinguendo Antecedens: 16 Quod procedit ab alio, processioe corporeae & materialis, concedo Antecedens; processioe intellectuali, nego Antecedens, & Consequentiam. Solutio est D. Thomae hic art. 1. ad 2. ubi sic dicitur: *Quod procedit secundum processionem quae est ad extra, oportet esse diversum ab eo a quo procedit. Sed id quod procedit ad intra processu intelligibili, non oportet esse diversum, immo quanto perfectius procedit, tanto magis est unum cum eo a quo procedit. Manifestum est enim, quod quanto aliquid magis intelligitur, tanto conceptio intellectualis est magis intima intelligenti, & magis unum. Nam intellectum secundum hoc quod actu intelligit, secundum hoc sit magis unum cum intellectu: Unde cum Divinum intelligitur sit in fine perfectionis, necesse est quod Verbum Divinum sit perfecte unum cum eo a quo procedit, absque omni diversitate.*

Objicies secundo: Quod procedit ab alio est indigentis natura: At in Personis Divinis nulla est indigentia, sed summa perfectio: Ergo nec processio. Minor constat, Major probatur. Omne procedens recipit aliquid ab eo a quo procedit: Sed quod recipit est indigentis natura; nisi enim indigeret, non reciperet; unde in rebus naturalibus receptibilitas attribuitur materiae, & Astorum 20. dicitur: *Dentius est habere quam accipere:* Ergo quod procedit ab alio est indigentis natura.

Respondeo ex D. Thomae quaest. 10. de potentia art. 1. ad 13. *Quod recipere antequam recipiat indiget, ad hoc enim accipit ut indigentiam repleat, sed postquam iam accipit, non indiget, habet enim quod indiget. Si ergo aliquid est quod receptioni non praesertit, semper est in recepto, hoc nullo modo est indigentis. Filius autem non sic accipit a Patre, quasi prius non habens, & postea accipiens; sed quia hoc ipsum quod est, habet a Patre: unde non sequitur quod sit indigentis.* In forma igitur respondeo, distinguendo majorem: Quod procedit ab alio est indigentis natura, si procedat in tempore, & successive, concedo. Si processio sit aeterna, & tota simul, nego.

Instabis: In aeternis non potest dari prioritas & posterioritas: Sed processio necessario involvit ordinem prioris & po-

& posterioris inter personam producentem & productam: Ergo nulla potest dari processio ab aeterno.

19 Respondio distinguendo Majorem: In aeternis non potest dari prioritas & posterioritas temporis seu durationis, concedo Majorem. Originis, vel naturae, nego Majorem. Similiter distinguo Minorem: Processio involvit ordinem prioris & posterioris, prioritate originis vel naturae, concedo. Temporis aut durationis semper, nego. Nam lux Solis emittit ex se splendorem, & tamen Sol non fuit prius tempore, quam eius splendor: sed solum prius origine seu natura. Idem dicendum cum proportione de processione Verbi Divini, quod procedit a Patre, ut lux a Sole, seu ut splendor gloriae ipsius, ut dicit Apostolus ad Hebr. 1. Splendor enim (ut notat S. Thomas ibidem) est illud quod a fulgore primo emittitur: unde cum sapientia sit quidam lux spiritualis, prima conceptio sapientiae est quasi quidam splendor. Verbum ergo Patris, quod est quidam conceptus intellectus eius, est splendor sapientiae quae se cognoscit.

20 Obijcies tertio: Si daretur in Deo processio, illa esset secundum actionem immanentem, & non transiente, ut docet S. Thomas hic art. 1. Sed non potest dari processio in Deo, ratione actionis immanentis: Ergo, &c. Minor probatur, quia ut dicitur 9. Metaph. inter actionem immanentem & transiente, hoc intercedit discrimen, quod actio transiens habet terminum productum, non autem actio immanens.

21 Respondio concessa Majori, negando Minorem: Ad eius probationem, dicendum est cum Cajetano, quod discrimen positum a Philosopho inter actionem immanentem & transiente, dupliciter explicatur: primo quoad necessitatem, secundo quoad ordinem. Primo modo intellectum, consistit in eo quod actio immanens, ex ratione communi & generica, non petit habere terminum productum, actio vero transiens, ex communi conceptu actionis transiens, terminum productum exposcit: cum quo stat quod aliqua actio immanens terminum habeat productum. Sicut relatio transcendentis a predicamentali distinguitur, per hoc quod prima non petit universaliter realem existentiam termini, predicamentalis vero universaliter terminum existentem exposcit: cum quo tamen comparatur, quod aliqua relatio transcendentis, sine termino existente nequeat subsistere; ut constat in relatione notitiae intuitivae ad obiectum, & in relatione actionis ad principium, quae transcendentales sunt, & tamen realem terminum existentem exposcit. Secundo modo intellectum praedictum discrimen, consistit in eo quod actio transiens habet terminum productum, ad quem ut ad finem ordinatur; immanens autem terminum a se productum pro fine non respicit, sed potius terminus est propter actionem immanentem. Et ita in verbo, & in intellectu creata contingit: non enim intellectus est propter verbum ut finem, sed potius verbum est propter intellectum, cum ad hoc verbum producatur, ut intellectus in illo contempletur obiectum.

ARTICULUS II.

In quo divinae Processiones consistunt?

O Standimus articulo praecedenti dari processiones in Deo, nunc examinandum restat quid illae sint, sive in quo essentialiter consistant? Quaesitio autem procedit praecipue de divinis processibus active sumptis. Ex cuius resolutione constat, in quo passivae processiones consistant.

§. I.

Referuntur sententiae, & prima rejicitur.

22 IN hac ergo celebri controversia, quatuor reperio Auctorum sententias. Prima docet, divinas processiones non esse veras & proprias actiones, sed tantum resultantias quasdam, seu emanaciones, & unam Personam originem ex alia, eo fere modo quo proprietates oriuntur ab essentia: non per veram actionem, sed per quandam resultantiam, & simplicem emanationem. Ita Suarez. lib. 1. de Trinit. cap. 8. & Molina hic disp. 1.

Secunda sententia est Scoti in 1. dist. 2. q. 7. qui divinas processiones esse veras actiones ultro profitetur: vult tamen illas ab actibus intelligendi & volendi esse ex aequo & totaliter distinctas; dictionem non includere formaliter intellectionem; nec spirationem activam, volitionem; & sic salvare putat, quod licet intelligere & velle sint operationes communes omnibus Personis, non tamen dicere & spirare.

Huic Scoti sententiae annecti potest opinio quae tribuitur Henrico, Argentine, Marfilio, Ricardo, & aliis qui non distinguunt duas actus in intellectu; alterum qui sit cognitio, alterum qui sit dictio, sicut Scotus: sed duas cognitiones seu intellectiones, unam absolutam, & communem toti Trinitati, quae nihil producit; alteram notio-

nalem, & Patri propriam, ex qua Verbum generatur. Et idem proportionaliter dicunt de volitione.

Quarta & ultima sententia, quam Thomistae amplectuntur, unicum tantum esse essentialem in Deo agnoscat, quod ut modificatum relatione Paternitatis, habet rationem dictionis, & producit Verbum; & similiter unicum velle essentiale, quod prout modificatur per relationem Spiratoris, habet rationem spirationis activae, & Spiritum Sanctum producit.

Dico ergo primo processiones divinas esse vere & proprie actiones immanentes ac vitales, & non puras ac simplices emanaciones.

23 Probatur primo ex D. Thoma hic art. 2. ubi ait: Verbum procedit per modum intelligibilis actionis, quae est operatio vitae. Et artic. 3. Processio verbi (inquit) attenditur secundum actionem intelligibilem. Et artic. 5. Processiones in Divinis accipi non possunt, nisi secundum actiones quae in agente manent.

24 Probatur secundo conclusio contra Suarez, argumento ad hominem; nam hic Auctor disp. 18. Metaph. sect. 3. docet contra Thomistas proprietates produci ab essentia per veram actionem, & non tantum per resultantiam: Sed relationes divinae constitutivae Personarum sunt proprietates, ut omnes Theologi fatentur. Ergo juxta hujus Auctoris principia, debent a Deo per veram actionem produci.

25 Probatur tertio: Simplex resultantia est ab ipsa natura substantiali immediate, saltem respectu primae proprietatis: Ergo si processio verbi, quae est prima proprietatis, sit resultantia, erit immediate a natura divina; quod tamen negant Suarez & alii Theologi contra Durandum, ut patet ibi dicendis articulo sequenti.

26 Probatur quarto: Persona subsistens debet produci per veram actionem: Sed processiones divinae producant personas subsistentes, ut est certum de fide: Ergo sunt vere actiones. Major probatur, quia persona subsistens non potest non esse substantialis terminus, per se primo terminans actionem.

27 Dices: In rebus creatis quamvis generatio terminetur ad personam subsistentem, tamen in sententia Thomistarum non est vera actio, sed tantum resultantia ex altitudine procedenti: Ergo falsum est quod persona subsistens debeat semper produci per veram actionem.

28 Sed contra: Nam ex hoc convincitur veritas nostrae conclusionis. Idcirco enim in creatis generatio non potest esse vera actio, quia ordine quodam subsequitur ad veram actionem, scilicet alterationem, tamquam complementum illius, unde est tantum resultantia: Sed divinas processiones non consequuntur ad aliquam actionem: Ergo non sunt simplices emanaciones, sed vere & propriae actiones.

29 Dices, Processiones divinas consequi ad intellectionem & volitionem.

30 Sed contra: Si hoc ita esset, processiones divinae totaliter distinguerentur ab intellectione & volitione, quod negat ipse Suarez, & nos falsum esse ostendimus §. sequenti.

31 Denique probati potest conclusio, destruendo praecipuum hujus Auctoris fundamentum. Vera & propria actio vitalis ac immanens, potest ab omni defectu & imperfectione deparari: Ergo est perfectio simpliciter simplex, quae reperitur formaliter in Deo. Consequentia patet: Antecedens vero, praeterquam quod constat ex solutione argumentorum, potest breviter suaderi. Conceptus virtutis activae potest denudari ad omni imperfectione, & attribui Deo: Ergo & conceptus actionis. Consequentia patet: quia actio multo perfectior est quam virtus activa, cum sit magis actualis. Antecedens probatur ex D. Thoma supra quae. 25. art. 1. in corpore ubi sic ait: Manifestum est, quod nunquamquod secundum quod est actus & perfectum, secundum hoc est principium activum aliquid: ostensum est autem supra quod Deus est purus actus & simplex, ac universaliter perfectus, unde sibi maxime competit esse principium activum.

32 Confirmatur: Deus, saltem respectu productionis creaturarum, habet virtutem activam, immo & actionem ab omni imperfectione denudatam: Ergo vera & propria ratio actionis potest ab omni imperfectione deparari, & reperiri in Deo formaliter.

§. II.

Solvuntur objectiones.

33 Obijcies primo: D. Thom. hic art. 1. in corp. Divini Verbi processioem, Emanationem intelligibilem appellat: Ergo sentit divinas processiones esse veras & proprias actiones, sed puras ac simplices emanaciones.

34 Respondio concessa Antecedente, negando Consequentiam: nam D. Thomas loco citato emanationem non sinit esse, & prout est pura ac simplex resultantia, sed in latiori quadam significatione usurpat, prout emanatio contra actionem corporalem & transiente distinguitur; & intendit tantum puritatem illius actionis significare, ac ostendere eam esse ab omni dependentia & causalitatis imperfectione.

Etione immunem. Pro quo facti quod hoc nomen, emanatio, usurpari solet ad exprimentum processionem creaturarum a Deo, a quo dicuntur emanare, & tamen vera actio producitur ab ipso: Sed quia illa actio creativa, ex parte Dei excludit omnem imperfectionem, ideo emanatio dicitur. Idem in praesenti evenit.

35 Obijcies secundo: Idem S. Doctor q. 2. de potentia art. 1. ad 1. sic habet: Potentia quae in Deo ponitur, nec propria activa, nec passiva est, cum in ipso non sit nec predicamentum actionis, nec passivum, sed sua actio est sua substantia. Quibus verbis manifeste videtur denegare divinis actibus veram rationem actionis.

36 Sed facile respondetur, loqui D. Thom. de actione predicamentali & transiente, quae cum motu identificatur, ut constat ex ratione quae utitur; quia nemo in Deo non est predicamentum actionis nec passivum, sed sua actio est sua substantia: Actionem autem isto modo acceptam, libenter fatetur in Deo non reperiri. Non autem negat D. Thomas veram & propriam actionem, quae predicamentalis non sit, nec cum motu identificata.

37 Obijcies tertio: In rebus creatis relationes non sunt per veram & propriam actionem, sed resultant ex fundamento, posito termino; ut docet Aristoteles in predicamentis cap. de relatione, ubi ait, ad relationem non dari per se motum: Ergo similiter relationes in Deo non producuntur per veram actionem, sed per simplicem resultantiam & emanationem. Consequentia videtur manifesta, quia debemus loqui de divinis, per analogiam & cum proportione ad creatura.

38 Respondio concessa Antecedente, negando Consequentiam, & pariter. Ratio discriminis est, quia relationes creatae, cum sint accidentales, & debilis ac diminuta entitatis, non possunt aliter fieri; quam per puram emanationem, & simplicem resultantiam: Divinae autem, cum sint substantiales, & divinarum Personarum constitutivae, habent perfectionem substantiarum, & rerum per se subsistentium, quarum est proprie fieri, & ideo producuntur per veram actionem.

39 Obijcies quarto cum Suarez: De ratione actionis, quae vere & proprie est actio, sunt plures imperfectiones; nempe ratio motus, egressio ab agente, & quod illius terminus sit realiter actus, sicut & principium est realiter agens, & consequenter quod terminus sit vere effectus: Sed huiusmodi imperfectiones processionibus divinis repugnant: Ergo & vera ratio actionis.

40 Respondio negando Majorem: etenim de ratione actionis solum est quod sit ultima actualitas agens, ab illo egressus egressu formali aut virtuali: in egressu autem virtuali a principio nulla imperfectio importatur; sicut nec in eo quod proprietates divinae in essentia virtualiter radicentur, & virtualiter ab illa dimanant, aliqua imperfectio inveniunt. Nec sequitur Deum vere & proprie esse agentem ad intra, sed tantum esse vere & proprie intelligentem, & cum proprietate producentem: nam hoc nomen agens, ex communi usu loquendi inter Latinos, sumitur pro principio producente per veram efficientiam, & veram causalitatem: sicut nec sequitur ex eo quod Pater sit principium Verbi, quod Verbum principiatum dicatur, ut docet D. Thomas infra quae. 33. art. 1. ad 2. quia hoc nomine denotatur minoritas aut inferioritas, quae Verbo non competit.

41 Quod si adhuc urgeas in hunc modum: actio est nobilior sua potentia, ad quam comparatur sicut actus secundus ad actum primum: Ergo si datur in Divinis vera actio, erit ibi aliquid per modum actus primi & secundi, & tamquam aliquid nobilius & minus nobile. Occurrit Angelicus Doctor supra q. 25. art. 1. ad 2. dicens: Quandoque actus est aliud a potentia, oportet quod actus sit nobilior potentia: sed actio Dei non est aliud ab eius potentia, sed utrumque est essentia divina, quia nec esse ejus est aliud ab ejus essentia; unde non oportet quod aliud sit nobilior quam potentia Dei.

§. III.

Impugnatur sententia Scoti.

42 Dico secundo, processiones divinas active sumptas, non esse actus ex aequo distinctos ab intelligere & velle; sed dictionem ac spirationem formaliter includere intellectionem & volitionem.

43 Probatur primo conclusio: Ex eo probant Theologi cum D. Thoma hic art. 5. duas tantum esse processiones in Divinis, quia in natura intellectuali sunt tantum duae actiones, scilicet intelligere & velle: Sed haec ratio non concluderet, si vera esset sententia Scoti, & si praeter actiones intelligendi & amandi, darentur in natura intellectuali aliae actiones intellectus & voluntatis: Ergo, &c.

44 Probatur secundo: Si Filius & Spiritus Sanctus non procederent per actum intelligendi & volendi formaliter, sed per alios actus formaliter aut ex natura rei ab intellectione & volitione distinctos, Filius ex vi suae processionis non posset dici sapientia genita, nec Spiritus San-

ctus, amor aut dilectio Patris & Filii: Consequens est falsum: Ergo, &c. Sequela Majoris patet: nam sapientia & amor petunt ex sua natura, ex intellectione & volitione procedere.

45 Probatur tertio conclusio, destruendo praecipuum Scoti fundamentum. Idcirco enim ille Auctor fingit in intellectu Dei actum ab intellectione essentialiter formaliter & ex natura rei distinctum, ne cogatur admittere quod Verbum procedit per actionem intelligendi essentialiter, & tribus Personis communem: Sed hoc non evitatur, admitendo in intellectu Dei actum ab intellectione essentialiter distinctum: Ergo ruit praecipuum ejus fundamentum. Minor, in qua posita est difficultas, probatur. Illa actio formaliter ex natura rei ab essentiali intellectione distincta, est in ratione actionis actus absolutus, sicut & intellectus ipsa: Ergo in ratione actionis, communis est & essentialis, sicut & ipsa intellectio. Consequentia patet, Antecedens probatur. Actio illa in ratione actionis ab intellectu dimanantis, non est formaliter relatio; haec enim nec productiva est, nec per modum actionis egreditur ab intellectu, cum sit terminus divinae naturae, ipsam in ratione persone constituit: Ergo talis actio, sub conceptu actionis, quid absolutum est, sicut & intellectio: nam in Deo quidquid non est relativum, est absolutum, & pertinet ad essentialia; ac proinde sequitur ex sententia Scoti, quod Pater per actum absolutum, & tribus Personis communem, suum Verbum producat. Quidni ergo idem posset concedere de ipso intelligere essentiali, ne frustra multiplicentur actiones in Deo?

46 Denique probatur conclusio: In nobis intellectio & dictio non sunt actus totaliter & ex aequo distincti, sed dictio essentialiter intellectionem includit, eique solum superaddit quendam modum causalitatis & efficaciae: Ergo idem a sortiori dicendum erit in Deo. Consequentia patet: si enim ea quae distinguuntur in inferioribus, sunt indistincta in superioribus; multo magis indistincta in inferioribus, erunt idem in superioribus. Antecedens vero fuisse solet ostendi a nostris Thomistis in libris de anima, potestque breviter suaderi. Primo ex D. Thoma hic art. 1. ubi docet quod quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit verbum: Si autem intelligere esset actus ex aequo a dictione distinctus, falsum esset quod quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit; exprimat Verbum; immo illud exprimeret, in quantum haberet aliam actionem ab intellectione distinctam: Ergo ex D. Thoma intellectio & dictio in nobis non distinguuntur, sed dicere est intelligere, cum hoc quod est ex se exprimeret aliquam conceptionem, ut inquit idem S. Doctor q. 4. de verit. art. 2. ad 5.

47 Secundo probatur idem Antecedens: Juxta S. Thomam, Verbum est intellectionis terminus: illa enim expresse docet infra q. 34. art. 1. ad 2. Et 4. contra Gent. cap. 11. his verbis: Est autem de ratione interioris verbi, quod est intentio intellectiva, quod procedat ab intelligere secundum suam intelligentiam, cum sit quasi terminus intellectionis rationis: Sed verbum est terminus dictionis: Ergo dictio formaliter est intellectio.

48 Eadem veritas triplici ratione suadet. Prima sic potest proponi. Respectus ad terminos se habentes ordinate, non sufficiunt ad constituendum actus ex aequo distinctos: Sed respectus ad verbum & terminum productum (in quo dictio consistit) & respectus ad obiectum cognitum (in quo consistit intellectio) sunt ad terminos ordinate se habentes: Ergo non sufficiunt ad distinguendum adequate dictionem & intellectionem; & consequenter dictio non erit actus ex aequo ab intellectione distinctus; sed erit formaliter intellectio. Major est certa: nam una & eadem actio potest duos terminos producere: unum primario, & alterum secundario; ut constat in actione qua essentia producit, secundario terminata ad passionem, & una actio potest ad duo obiecta terminari, primario ad unum, ad aliud secundario; ut patet in visione beatifica primario terminata ad Deum, secundario ad creaturas: Ergo termini ordinate se habentes, non specificant actiones ex aequo distinctas. Minor autem probatur primo ex D. Thoma infra q. 34. art. 1. ad 3. ubi ait: Dicere importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum, nihil enim aliud est dicere, quam proferre verbum, sed mediante verbo importat habitudinem ad rem intellectam, quae in verbo prolato manifestatur intelligenti: Ergo ex mente D. Thomae verbum & res intellecta ordinate se habent in terminando habitudinem dictionis & intellectionis. Secundo probatur eadem Minor. Respectus terminatus ad verbum, non fit in illo, sed transit ad rem intellectam, cum verbum essentialiter sit representatio obiecti: Ergo obiectum intellectum & verbum ordinate se habent.

49 Secunda ratio ad probandum dictionem ab intellectione adequate non distingui, sic potest formari. Omnis actus intellectus est formaliter intellectio: Sed dictio est actus intellectus: Ergo dictio est intellectio formaliter. Minorem concedunt Adversarii, Major autem, in qua est difficultas, probatur primo a simili: Omnis actus voluntatis est voli-

verbo, omnis actus potentie visiva est visio, &c. Ergo patet omnis actus intellectus est intellectio.

Probatur secundo: Obiectum adequate specificativum intellectus, est verum & intelligibile, ut docent Philosophi in Metaphysica: Ergo omnis actus intellectus debet esse intellectio. Consequentia patet: nam actus tendens in obiectum, sub ratione veri & intelligibilis, est intellectio: sicut tendentia in obiectum, sub ratione boni & appetibilis, est volitio.

Probatur tertio: Intellectus est potentia adequate intellectiva: Ergo omnis actus ejus est actus intelligendi, seu intellectio. Consequentia patet, quia si intellectus esset elicivus alicujus actus qui non esset intellectio, ex hac parte non esset intellectus; cum non possit vocari intellectus, nisi ut elicivus intellectio, & sic non esset adequate intellectus. Antecedens autem probatur. Intellectus est potentia adequate cognoscitiva: Ergo & adequate intellectiva. Hac consequentia patet: nam in potentia immateriali, qualis est intellectus, ratio cognoscitiva & intellectiva coincidunt; cum non reperitur in ipsa alia ratio cognoscitiva, quam spiritualis: quae est ratio intellectiva. Antecedens vero probatur dupliciter: Primo quia visus est adequate visivus, & sic de aliis sensibus: Sed intellectus est perfectior & universalior in ratione cognoscitiva, quam quicumque sensus: Ergo est adequate cognoscitivus, & non ex parte. Secundo, Intellectus est adequate & perfecte immaterialis: Sed ad immaterialitatem ratio cognoscitiva sequitur ut ostendimus in Tractatu de Attributis disp. 2. art. 2. Ergo intellectus est potentia adequate cognoscitiva.

Denique probatur Major principalis hujus secunda rationis. Actus qui non est intellectio, sufficit ad specificandam potentiam, ex aequo ab intellectu distinctam: Ergo omnis actus potentie intellectiva formaliter est intellectio. Consequentia patet, Antecedens probatur: Non alia ratione volitio specificat potentiam ab intellectu distinctam, nempe voluntatem, nisi quia formaliter intellectio non est: Ergo omnis actus qui non est intellectio, specificare valet potentiam ab intellectu distinctam.

Neque valet si dicas, dictionem, quamvis sit actus ab intellectu distinctus, non valere ad specificandam potentiam ab intellectu distinctam; quia intellectioem supponit, & ab illa ut a principio dependet. Non valet, inquam, nam etiam volitio est intellectio posterior (nihil enim volitum, quin precognitum) & ab illa dependet ut a principio effectivo, ut alicui voluit, vel saltem tanquam a necessaria conditione, ut omnes fatentur: & tamen illa specificat potentiam ab intellectu distinctam: Ergo quavis dicitio supponeret intellectioem, & ab illa ut a principio penderet, hoc tamen non obstat, quin illa specificet potentiam ab intellectu distinctam, si esset actus ex aequo ab intellectu distinctus.

45 Tertia ratio ad probandum quod dicitio est formaliter intellectio, sic proponitur. Dicitio attingit verbum in esse intelligibili formaliter: Ergo est formaliter intellectio. Consequentia patet: nihil enim potest attingere obiectum sub ratione intelligibilis formaliter, nisi intellectio. Antecedens autem probatur. Dicitio habet attingere verbum in ratione representantis obiectum formaliter, cum verbum essentialiter sit imago & representatio obiecti: Sed hoc est attingere illud in esse intelligibili seu intellectu formaliter: Ergo dicitio attingit verbum in esse intelligibili formaliter.

46 Dices primo: Actus quem termini & modi tendendi sunt distincti, distinguuntur ex aequo: Sed dicitio & intellectio respiciunt distinctos terminos; prima enim respicit verbum productum, secunda obiectum cognitum, gaudetque modis tenendi diversis, nam dicitio respicit verbum, illud producendo, intellectio vero suam obiectum respicit per modum pure contemplationis, & ipsum non producit: Ergo dicitio & intellectio distinguuntur ex aequo, & consequenter dicitio non est formaliter intellectio.

47 Respondeo distinguendo Majorem: Si distinctio terminorum & modi tendendi, formalis sit, concedo Majorem: si sit materialis, nego Majorem; & sub eadem distinctione minoris, nego Consequentiam: nam cum termini dictionis & intellectiois ordinata se habeant, ordine primarii & secundarii, tota illorum distinctio, & modi tendendi, in illis materialis est. In hoc exemplo intellectus, in quo ratio productiva verbi, & ratio intellectiva identificata inveniuntur, non obstante diversitate terminorum, & modi tendendi; quia propter illorum ordinem, talis diversitas materialis est. In hoc etiam in ratione productiva, & intellectiva, quae in eodem actu divini intellectus, per ordinem ad creaturas, reperitur absque distinctione formali, eo quod ordinata ad obiectum intellectum, & ad terminum productum comparentur.

48 Dices rursus: Dicitio intellectus creati est prior intellectio: Sed id quod est prius, non includit posterius formaliter: Ergo dicitio intellectus creati non est formaliter intellectio. Minor patet, Major vero probatur. Prius est verbum productum, quod fit per dictionem, quam obiectum

intelligi, quod ab intellectu praestatur; cum ad hoc producat verbum, ut intellectus in eo contempletur obiectum. Ergo dicitio intellectus creati est prior intellectio.

49 Respondeo distinguendo Majorem. Dicitio adequate concepta, est prior intellectio: nego Majorem: inadequate concepta, concedo Majorem; & sub eadem distinctione minoris, nego Consequentiam. Nam licet personalitas divina, sub ratione hypothafis, prior sit relatione, sub conceptu referentis; quia tamen prior iste conceptus est inadquatus, non sequitur illam non esse relationem formaliter. Item licet in relatione creator prior sit respectiva subjecti, quam correlativi seu termini; quia tamen conceptus iste est inadquatus, non licet inferre, relationem creatam terminum formaliter non respicere. Et ratio est, quia potest unica eademque forma duplicem respectum inadquatum habere, sub quorum uno aliquid minus exercere, quod fit prius eadem forma, prout aliud minus praestit. Et ita contingit in dictione creati, quae sub uno conceptu inadquato exercet minus productionis verbi, & sub alio minus contemplationis obiecti: quorum primum hoc munus praestit, absque eo quod liceat colligere, dictionem non esse intellectioem formaliter.

§. IV.

Alter decem modus rejicitur, & vera sententia stabilitur.

Dico tertio: Non datur in Deo intellectio notionalis & relativa, in linea intellectiois, virtualiter ab absoluta distincta.

Probatur primo: Pradicata absoluta non multiplicatur propter identitatem cum relationibus, ut docet D. Thomas q. 9. de potentia art. 9. ad 3. Sed intellectio est verum ex pradicatis absolutis in Deo: Ergo ex identitate cum relationibus non multiplicatur virtualiter.

Secundo probatur. Non datur in Deo duplex intellectus, unus absolutus, alter relativus, ut fatentur omnes Theologi: Ergo nec duplex intelligere, absolutum unum, & relativum alterum. Consequentia tenet ex paritate rationis.

Probatur tertio: Actio intelligendi essentialis, in ratione intellectiois est infinite perfecta; cum sit cognitio attingens omne obiectum cognoscibile, sub omni modo quo cognoscibile est: Ergo non datur intellectio notionalis, virtualiter ab absoluta distincta. Consequentia probatur: Ideo in Deo non distinguimus duplicem misericordiam vel justitiam, quia qualibet intra proprium genus est infinite perfecta: Ergo eadem ratione non debet in Deo distinguari duplex actio intellectus.

43 Denique probatur: Si daretur in Deo intelligere notionale, virtualiter ab essentiali & communi distinctum, solum posset sic ab eo distingui per relationem; nam notionalia non aliter distinguuntur in Deo ab essentialibus & communibus, nisi quia illa dicant relationem, non vero ita: Sed relatio non est sufficiens ad constituendum aliquid intelligere-divinum ab intelligere essentiali & communi formaliter aut virtualiter intra lineam intellectiois distinctam: quia omnis intellectio est actus secundus vitalis, & perceptio obiecti, dicens ordinem ad suum obiectum ut obiectum illius est; relatio vero divina, neque est actus vitalis, neque perceptio obiecti; sed terminus naturae divinae, constitutus personae; nec dicit ordinem ad obiectum ut obiectum, sed tantum ad suum correlativum: Ergo &c.

Quod diximus de intellectu, dicendum est de volitione: quia de utraque eodem proportionali modo philosophandum est. Unde sicut non debet in Deo admitti duplex intelligere, unum essentialia, & alterum notionale, ut jam ostendimus: ita nec duplex velle.

44 Dices: D. Thomas infra q. 37. art. 2. ad 1. ait: *Essa sapientem vel intelligentem in Divinis non sumitur nisi essentialiter, & ideo non potest dici quod Pater sit sapiens vel intelligens Filio; sed diligere sumitur non solum essentialiter, sed etiam notionaliter.* Ergo quamvis in Deo admitti non debeat duplex intelligere virtualiter distinctum, unum essentialia, & alterum notionale, bene tamen duplex velle.

55 Respondeo concedo Antecedente, negando Consequentiam: Nam D. Thomas ibi solum intendit, inter nomen intellectiois & dilectionis hoc statuere discrimen, quod primum non dicitur de Filio in Divinis; quamvis enim secunda Trinitatis persona Verbum denominetur, non vocatur tamen intellectio aut cognitio; alteram vero attribuitur Spiritui Sancto; ille enim non solum amor, aut impulsus, sed & dilectio appellatur. Ex quo infert S. Doctor, quod licet non possit dici, quod Pater est sapiens aut intelligens Filio, bene tamen quod Pater & Filius diligunt se Spiritu Sancto.

Dico ultimo, processiones Divinae active sumptas, esse ipsosmet actus intelligendi & volendi cum speciali tamen modificatione, intellectiois & volitioni virtualiter superaddita.

Explicatur & simul probatur conclusio: Quamvis actualis pro-

lis productio Verbi in Divinis fit formaliter ipsum intelligere, quia tamen intelligere absolute & cum praecisione sumptum, est commune tribus Personis, & in Filio & Spiritu Sancto non exprimit Verbum, inde fit ut in quantum formaliter est productio, debeat aliquid addere supra seipsum absolute & cum praecisione sumptum: quod cum non possit esse aliquid actus specialis, virtualiter ab ipso distinctus, ut ostendimus, debet esse quaedam modificatio, ratione cuius fit expressio Verbi in Patre; non autem in Filio, & Spiritu Sancto. Quod explicatur exemplo ex naturalibus desumpto. Sicut enim per actum scientiae naturalis producitur habitus scientiae, absque eo quod esse productionem talis habitus, dicat specialiter rationem actionis, distinctam ab actu scientifico, sed ita ut ipsemet actus scientificus sit productio illius, non absolute, & quatenus praecise est actus denominans scientiam & scitum, sed prout est modificatus per quandam formalitatem modalem secunditatis & causalitatis. Ita similiter in Divinis Verbum exprimitur per illummet actum qui est intelligere: quatenus tamen habet specialem modificationem sibi superadditam, ob quam exprimit illud. Quod non est ita intelligendum, ut illa formalitas sine modificatio sit ipsa expressio Verbi; alias esset actio specialis ab intellectu saltem formaliter distincta; sed ita solum ut compleat intellectioem in ratione dictionis sine expressionis verbi; ob quam rationem non incongrue ab aliquibus dicitur expressio, sive productio Verbi ut quo, quia est illud quod intellectio habet exprimerre Verbum ut quod.

57 Est tamen haec differentia inter scientiam & intellectioem creatam producenrem verbum, ex una parte, & intellectioem divinam ex alia, quod modus five formalitas illa quam intellectio creati & actus scientifici dicunt, in quantum habent rationem productionis, est aliquid in re ab illis importatum, quo habent complere vim & efficaciam intendendi verbum, aut habitum scientiae; & hoc quia ratione suae limitationis non sibi formaliter identificat quiddam ad hoc minus requiritur: ut vero modificatio quam dicitur intellectio divina, ut productiva Verbi, est aliquid ab ea solum in obliquo importatum, & tamquam connotatum: quia ratione suae infinitatis habet se formaliter quiddam in re requiritur ad expressionem Verbi. Illud autem obliquum five connotatum nihil aliud est quam relatio Paternitatis, five modus specialis quo est in prima Persona, vel in Persona constituta per relationem Paternitatis; unde quia illam modificationem non dicit formaliter in Filio, & in Spiritu Sancto, fed oppositum, non est in eis actualis expressio Verbi, sed solum simplex intellectio. Quod vero illa modificatio sit illud quod modum assignavimus, patet ex eo quod quiddam aliud divina intellectio dicit, praeter hujusmodi connotatum, habet etiam in Filio & Spiritu Sancto.

§. IV.

Circularis praecedentis definitio.

58 EX dicitis inferes primo: duplex esse discrimen inter dictionem intellectus creati & intellectus divini. Primum est, quod in dictione creati ordo ad verbum productum est prior ordine ad obiectum intellectum; quia non nisi in illo, & ratione illius, ad obiectum terminatur: dicitio autem divina, prius intelligitur terminata ad obiectum sub conceptu intellectiois, quam ad Verbum productum: quia Verbum non est necessarium, ut in illo & ratione illius cognoscatur obiectum: immo Verbum ex infinita fecunditate, & cognitione Essentiae & Trinitatis procedit, ut infra videbimus.

Secundum discrimen inter utramque est, quod dicitio creati comparatur ad intellectioem ut sic, tamquam species ad genus: dicitio autem divina non sic comparatur, sed ut res cum modo, ad rem sine modo. Primum patet: nam dicitio creati essentialiter distinguitur ab intellectu non producente verbum, & cum illa univoce convenit in ratione intellectiois: Ergo dicitio creati comparatur ad intellectioem ut sic, uti species ad genus. Secundum manifeste probatur: Intellectio divina non multiplicatur virtualiter intra lineam intellectiois, per intellectioem notionaliam & essentialiam ut supra ostendimus: Ergo dicitio non comparatur ad intellectioem divinam, ut inferior in linea intellectiois, & alias illi superaddit modum supra explicatum: Ergo differt ab illa ut includens ab inclusio, & sicut res cum modo, a re sine modo. Ratio autem cur dicitio creati ab intellectu non producente verbum differt in linea intellectiois, non autem dicitio divina ab intellectu divina, est quia intellectio creati producat verbum, habet obiectum distinctum ab intellectu non producente, cum prima circa obiectum creatum, secunda circa obiectum increatum, Deum scilicet clarè visum, vestretur; ideoque differt in linea intellectiois; dicitio vero divina, in ratione intellectiois, & divina intellectio, habent idem obiectum formale, nempe immaterialitatem divinam, & divinam essentialiam; & ideo intra lineam intellectiois non distinguuntur.

Infero secundo contra Scotum, Suarez, & alios: processiones divinae active sumptas, non identificari adequate cum relationibus principiorum, v.g. generationem activam cum relatione Patris. Patet etiam hoc corollarium ex dicitis: Nam, ut §. praecedenti ostendimus, dicitio in Deo non est actus ab intellectu essentiali virtualiter adequate distinctus: At si identitate adequate cum Paternitate gauderet, non posset non distingui virtualiter adequate ab intellectu essentiali, cum ab illa virtualiter adequate Paternitas distinguatur: Ergo generatio activa cum relatione Patris adequate non identificatur, sed absolutum cum respectivo importat.

60 Sed oppones in contrarium celebre testimonium D. Thomae infra q. 51. art. 1. ad 2. ubi ait: *Remota motu, actio nihil aliud importat quam ordinem originis, secundum quod a causa aliqua vel principio procedit in id quod est a principio, unde cum in Divinis non sit motus, actio personalis producentis, nihil aliud est quam habitudo principii ad personam quae est a principio, quae quidem habitudo principii sunt ipsae relationes.* Quibus verbis non solum videtur favere oppositae sententiae, sed etiam ad illam suadendam, hoc argumentum infirmare. Seclius motu ab actione, non remanet nisi sola relatio: Sed a processione divina secluditur motus: Ergo in illa non remanet nisi sola relatio; & consequenter generatio, & quaevis alia processio activa, & adequate in relatione consistunt.

61 Ad testimonium D. Thomae quidam ex nostris respondent, loqui D. Thomam de actibus notionalibus, secundum id quod addunt ad actus essentialia, in quibus prout sic, ex his quae in actione creata inveniuntur, non remanet nisi sola relatio. Sed melius responderet, loqui D. Thomam de processionibus divinis, quantum ad id a quo nomen processionis fuit importatum ad significandum, non vero quoad rem significatam: quia ut ibi docet, processio fuit importata ad significandum, a motu in quo ordo realis fundatur; & quia a processionibus divinis secluditur motus, consequens fit, quod loquendo de processione, quantum ad id a quo nomen fuit ad significandum importatum, non remanet nisi relatio sola, ex parte tamen rei significatae, praeter motum & realem egressum, importatur in nomine actionis ratio ultima actualitatis, quae in divinis processionibus invenitur. Unde ad argumentum in forma respondeo, distinguendo Majorem. Seclius motu ab actione, non remanet nisi sola relatio: ex his quae importata actio, quantum ad id a quo nomen actionis fuit importatum, concedo Majorem: ex his quae importat actio, ex parte rei significatae, nego Majorem. Et inlo in actione essentiali intellectus divini, a qua secluditur motus, & tamen in illa non remanet sola relatio, fed vera ratio actionis & intellectiois. Inlo etiam in creatione activa a qua etiam secluditur motus, & tamen non remanet in illa sola relatio; alias cum relatio fundata in creatione sit relatio rationis, in ente rationis creatio consisteret.

62 Quod diximus de processionibus activis, dicendum est de passivis; servata proportione: unde sicut actio intelligendi, prout in Patre, seu ut modificata relatio Paternitatis, est generatio activa; ita ipsum intelligi, ut in Filio, seu ut filtratione modificatum, est nativitas & origo passiva: quae utramque relatio ingreditur, non ut forma, sed ut complementum formae, ut magis patebit ex dicitis articulo sequenti.

ARTICULUS III.

Quoniam sit principium quo Divinarum processionum?

§. I.

Quibusdam praemissis, referuntur sententia.

63 Suppono primo duplex solere a Philosophis distingui principium alicujus operationis: unum quod vocant, principium quod, & est ipsum suppositum operans, unde communitur dicitur quod actiones sunt suppositorum: alterum quod appellant principium quo, & est forma seu virtus, qua mediante supposito operatur. Et hoc secundum ad hoc est duplex, remotum scilicet, five radicale, & proximum, seu formale, ut videre est in productione ignis vel caloris: proximum enim ejus principium quo, est calor; radicale vero, forma substantialis ignis, a qua calor emanat tanquam proprietas.

64 Suppono secundo principium quo divinarum processionum esse ipsum suppositum Patris & Filii: Patris quidem respectu generationis, & Patris & Filii filium respectu spirationis. Quod enim realiter procedit, realiter debet distingui a principio a quo procedit, propter oppositionem relativam, quae inter producenem & productum reperitur: unde cum in Divinis sola Persona distinguatur realiter, ille solum possunt esse principium quo divinarum processionum. Quare Concilium Lateranense cap. *Dammatus*, de summa Trinit. & fide Cathol. docent essentiam divinam nec generare, nec spirare. His praemissis,

Celebris restat difficultas & controversia inter Theologos,

voluntatem Dei, ut modificatur relationibus Paternitatis & Spiritalionis activæ.

89 Probatur primo conclusio: Natura divina, connotata Paternitate, est principium quo remotum & radicale processionis Verbi, ut jam offendimus: Ergo intellectus divinus cum eadem connotatione, erit principium quo proximum hujusmodi processionis. Consequenter probatur primo. Id ipsum quod remota prestat divina natura, potest proxime intellectus prestare in ordine intelligibili: Ergo si natura Dei connotata Paternitate, radicalem prestat concursum, intellectus divinus, cum eadem connotatione, proximum concursum prestat in generatione Verbi. Secundo, in creatis in id in quod natura influit radicaliter, influunt potentia ad naturam consecuta, tanquam principia proxima: Ergo pariter in Divinis, servata proportione.

90 Probatur secundo conclusio: intellectus divinus ad generationem Verbi concurrat, ut supra ostendimus, & contra Durandum docent communiter Theologi: Sed non concurrat per modum principii quo primi aut remoti: Ergo ut principium quo proximum. Major constat ex supra dictis: Minor autem probatur. Principium quo primum, remotum, aut radicale, debet esse radix proximi: Sed divinus intellectus, prout a natura distinguitur, non est radix relationum aut attributorum: Ergo nequit ut principium primum, vel radicale ad generationem Verbi concurrere; & consequenter vel nullam ad illam prestat concursum, quæ est sententia Durandi, vel exhibet immediatum, ut principium quo proximum, sicut asserit nostra conclusio. Dico quinto: Relationem & formam absolutam non importari ex æquo in principio quo divinarum processionum; nec tanquam duas partes constituentes principium; sed absolutam importari ut formam, & relationem ut modum talis formæ.

91 Primum probatur: Nam præcipua intentio agentis, non est ad distinctionem, sed ad similitudinem cum termino producto: Ergo quævis in principio quo agendi utrumque importetur, non tamen æque, sed unum in recto, & aliud in obliquo. Unde D. Thomas infra q. 45. art. 5. ait, Potentia generandi significat in recto naturam divinam, & in obliquo relationem.

92 Secundum patet, quia alias sequeretur generationem Verbi non esse adequate univocam, sed partim æquivocam, quia terminus esset similis agenti in principio quo agendi, & eidem agendi dissimilis in alia parte principii: Ad divina generatio est perfectissime univoca: Ergo relatio & forma absoluta non se habent ut duas partes, constituentes principium quo divinarum processionum.

93 Confirmatur: Ex opposita sententia sequitur, idem omnino importari in principio quo agendi, & in producendo ut quod: Sed hoc dicitur nequit, cum omnes Theologi inter principium quo, & agens ut quod, distinctionem agnoscant: Ergo nec illud.

94 Dico ultimo, perfectionem absolutam, ut relatione modificatam, esse principium quo divina processionis, tam prout est productum, quam prout est communicatio. Est contra ultimam sententiam, quam defendit Alarcon.

Probatur breviter: Unius & ejusdem actionis unum debet esse principium formale. Sed processio in Divinis sub utraque ratione est una indivisibilis actio: Ergo sub utraque ratione unum illi respondet formale principium.

95 Confirmatur: In creatis quando unum communicatur, & aliud producit, utrumque ex vi ejusdem principii prestat, etenim ex vi ejusdem principii remoti & proximi producit homo, & anima unitur corpori: Ergo pariter in Divinis, servata proportione.

96 Confirmatur amplius: Si principium quo processionis ut est communicatio, esset natura divina, principium vero illius ut est productio esset proprietatis personalis, processio Verbi non esset generatio adequate univoca, sed partim æquivoca, ut supra arguebamus: Consequens est falsum: Ergo, &c.

97 Ex dictis in hoc §. Inferes, terminum quo divinarum processionum esse aliquid absolutum in recto, connotans relationem. Quod patet eadem ratione quam ostendimus id de principio quo; nam in termino quo, seu formali, debet terminus productus cum producendo convenire: At in relationibus convenientia non est, bene tamen in absoluto: Ergo absolutum, connotata relatione, est terminus formalis divinarum processionum.

§. V.

Præcipua solvuntur objectiones.

89 Objectiones primo: Athanasius dialogo primo de Trinitate ait: Pater hypostasis generans: At signat principium quo generationis: Ergo illud est divina Paternitas, seu hypostasis. Unde Ambrosius lib. 4. de Fide ad Gratian. c. 4. Generatio, inquit, paternæ proprietatis est, non potentia. Et Augustinus lib. 1. de Trin. c. 5. ait, Eo ipso Patrem dici esse Patrem quod est et Filius: Sed Patri esse Filium, ex vi potentia generativa, Ergo est Pater ex vi illius; cum

que sit Pater ex vi Paternitatis, hæc & non natura, vel intellectus, est potentia generativa, & principium quo divina generationis.

Respondet Patrem gignere hypostasi, non ut principium quo proximo vel remoto, sed ut complemento principii quo, tam remoti quam proximi, connotative & in obliquo per utrumque importato; neque aliud voluit Athanasium. Et eodem modo explicatur Ambrosius, videlicet generationem in Deo non esse potentia sumpta absolute, sed potentia ut in Patre, per proprietatem modificatam per hoc solum salvatur æqualitas in omnipotentia inter divinas Personas, quam in illo capite volebat Ambrosius contra Arianos defendere.

Ad Augustinum dicitur, quod si verba illa sint Augustini, intelligenda sunt in sensu causalium; Patrem scilicet eo esse Patrem fundamentaliter, quo est et Filius; & hoc verum est, quia potentia generativa, per quam Pater generat, fundamentum est Paternitatis; non autem in sensu formali, ita ut id quo generat, sit formale constitutum Patris in ratione Patris.

Objectiones secundo difficile testimonium D. Thomæ in I. 100 dist. 11. q. 1. art. 3. in corpore, ubi sic habet: Generatio non egreditur ab essentia, in quantum essentia, sed in quantum est Paternitas; & si ista duo, scilicet essentia & paternitas, differrent in Divinis, egredieretur ab utraque generatio, sed a Paternitate immediate, & ab essentia sicut a primo principio.

Ex quibus verbis hoc argumentum conficitur. Si Paternitas realiter ab essentia differret, generatio esset a Paternitate immediate, & mediate realiter ab essentia: Sed hæc virtualiter distinguitur: Ergo generatio est immediate a Paternitate, & mediate virtualiter ab essentia; & consequenter Paternitas est principium quo immediatum generationis.

Respondet primo ex Cajetano infra q. 41. art. 5. D. Thomam in libris sententiarum in ea fuisse sententiam, ut assereret essentiam esse principium generationis Verbi, non prout in Patre, sed prout est Paternitas; quam sententiam infra questione 41. art. 5. retulit, & expresse refutavit; & juxta illam recte asserit D. Thomas, quod si realiter Paternitas ab essentia differret, generatio esset a Paternitate immediate, & mediate ab essentia.

Vel secundo dicitur, quod cum Paternitas sit principium quo proximum, non formaliter, sed composite, ut connotata ab intellectu, qui est principium quo immediatum; verum est intellectus, quod si distingueretur realiter ab essentia, generatio esset ab illa immediate, non tanquam a ratione formali principii, sed tanquam a complemento rationis formalis; & ita etiam verificatur modo, non quoad realem meditationem, sed solum quoad virtuales.

Objectiones tertio: Principium quo generationis est id a quo Pater redditur ac denominatur potens generare: Sed Pater redditur ac denominatur potens ad generandum a relatione Paternitatis: ergo illa est principium quo divina generationis. Major patet. Minor autem, in qua est difficultas, probatur multipliciter. Primo, quia denominatio propria, non a forma communi, sed a propria debet provenire: At denominatio potentis generare, est propriissima Patri: Ergo non ab essentia, qua communis est, sed a relatione Patri propria, debet provenire.

Secundo, eo modo se habet actio personalis ad personam, quo essentialis ad naturam: sed posse ad actionem essentialem, est a natura: Ergo posse ad personalem, est a personali proprietate.

Tertio, id quod dat esse, dat posse operari: Sed Paternitas dat Patri esse Patrem; Ergo & posse generare. Quarto, Imperfecta est forma quæ dat esse, & non operationem: Sed a personalitate divina omnis imperfectio relegari debet: Ergo cum det Patri esse patrem, dat etiam illi posse generare.

Respondet, concessa Majori, negando Minorem, ad cuius primam probationem, distinguo Majorem. Denominatio propria non debet provenire a forma communi, in sua communitate relicta, concessa Majori: Ut appropriata, nego Majorem, & concessa Minori, nego Consequentiam. Itaque hoc argumentum solum probat, quod denominatio potentis generare non proveniat a natura divina absolute, sed ab illa ut appropriata Patri, & modificata per relationem paternitatis, ut antes exposuimus.

Dices, Talis denominatio est natura divina ut appropriata: Ergo secundum id quod est ratio appropriandi: Sed ratio appropriandi Patri naturam, est Paternitas: Ergo formaliter est a Paternitate.

Respondet, distinguendo Antecedens: Iy ut, reduplicante rationem formalem, nego Antecedens: reduplicante complementum formæ, concedo Antecedens, & distinguo Consequens eodem modo. Ex quo solum sequitur talem denominationem esse a Paternitate, ut a complemento, non autem ut a ratione formali.

Ad secundam probationem Minoris principalis, distinguo Majorem: Eo modo se habet actio personalis ad personam &c. quoad denominationem agentis ut quod, concedo Majorem: quoad rationem principii quo, nego Majorem,

rem, & concessa Minori, nego Consequentiam. Itaque sicut concretum natura est agens ut quod, actione essentiali v. g. volens ut quod, & intelligens ut quod; ita concretum personalitatis, scilicet persona, est generans ut quod, & spirans ut quod; & in hoc tenet æquiparatio, non autem quoad rationem principii quo. Et ratio est, quia cum personalitas sit veluti conditio individuans, nequit esse principium quo, productionis communicativæ, sed id pertinet ad solam naturam, connotata relatione.

107 Ad tertiam probationem distinguo Majorem: Id quod dat esse veluti specificum, dat posse operari, concedo Majorem; quod dat esse veluti individuale, nego Majorem. Similiter distinguo Minorem: Personalitas dat Patri esse Patrem, veluti individuale, concedo Minorem: veluti specificum Patri, nego Minorem, & Consequentiam.

108 Ad ultimam probationem, distinguo Majorem: Forma quæ dat esse, & non operationem, est imperfecta: pure negative, concedo Majorem: privative, nego Majorem; & concessa Minori, nego Consequentiam. In quoque argumentum in Spiritu Sancto, cuius Personalitas dat illi esse, & non operari, operatione productiva ad intra, absque eo quod inde aliqua sequatur imperfectio.

109 Objectiones quarto cum Durando: Actus convenientiam, & repugnans alteri, debet illi inesse per id quod differt ab alio: At generatio convenit Patri, & repugnat Suppositis: Ergo inest Patri per id in quo differt ab aliis Suppositis, nempe per relationem, non per id in quo cum illis convenit, nempe per naturam; & consequenter illa & non ista tenet principium quo generandi. Major primo probatur exemplo: nam, quia ratiocinari inest homini, & repugnat bruti, dicitur convenire homini per id in quo differt a bruti: Ergo idem de omni actu uni conveniente, & alteri repugnante dicendum est. Secundo ex Aristotele 1. Ethic. probante beatitudinem non esse operationem sensitivæ parvis, sed intellectivæ, quia inest homini & non bruti: & idcirco debet homini, convenire secundum partem intellectivam, per quam differt a bruti, non secundum sensitivam, in qua cum illo convenit: Ergo idem quod prius.

110 Respondet distinguendo Majorem: si differentia sit in esse specifico, concedo Majorem, si sit in esse individuali, nego Majorem, & concessa Minori, nego Consequentiam: quia differentia personarum in Deo non est in esse veluti specifico, sed veluti individuali ut docet D. Thomas q. 2. de potent. art. 3. ad 5. cuius verba supra retulimus. Unde patet solutio ad primam & secundam probationem Majoris: nam differentia hominis a bruti, est formalis & specifica, & non individualis & numerica.

111 Objectiones quinto: Si intellectus, prout in Patre, esset principium quo proximum generationis Verbi, verum esset dicere, intellectus generans: sicut quia est principium quo proximum virtuale intellectus, est verum dicere, intellectus divinus intelligit: At illa propositio, intellectus generans, non est minus falsa quam illa, essentia generans, cuius falsitas declarata est in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. contra Abbatem Joachimum in cap. Damianus de summa Trinitate: Ergo intellectus in Deo non est principium quo proximum generationis Verbi.

112 Respondet retorquendo argumentum: illa enim propositiones etiam sunt falsæ, Paternitas generans, Filius generans, ut docet D. Thomas infra q. 32. art. 2. ad 2. & communiter Theologi cum illo; & tamen juxta Adversarios, Paternitas est virtus generativa ut quod: Ergo ex eo quod essentia & intellectus sint principium quo remotum & proximum generationis Verbi, non sequitur affirmari de bere de essentia & intellectu, quod generant; quia licet fiat principium quo generationis, non tamen generant ut quod; ad hoc enim requiritur realis distinctio a genito; nec possunt pro personis supponere, upote abstracta. Nec est eadem ratio de actibus essentialibus, quoad hoc quod est prædicari de essentia & intellectu, quia isti actus realem distinctionem personarum non petunt.

113 Objectiones sexto: Principium debet distingui realiter a principio, ut docet Aristoteles 1. Ethicorum: Atque sola Paternitas realiter a Filio distinguitur: Ergo illa sola est principium quo generationis Verbi.

Respondet ex D. Thoma q. 3. de potentia art. 2. ad 3. Majorem esse veram de principio, & principio ut quod, non autem de principio & principio ut quod.

114 Sed contra hanc solutionem dupliciter potest inflari. Primo argumento Durandi: Principium quo magis obtinet rationem principii, quam principium quod; etenim principium quo est principium ratione sui, principium autem quod, non nisi ratione illius. Item principium quo, se toto est principium, principium autem quod, non se toto, sed ratione principii quo: Ergo si principium quod petit a termino producto realiter distingui, a fortiori principium quo, realem distinctionem a termino exposcet.

115 Secundo contra eandem responsionem arguitur. Principium ad principiatum realiter refertur, & illudque realiter continet ac producit: Sed non potest hæc prellare, Thol. Capet, Tom. II.

nisi realiter distinguatur a principio, cum nihil possit ad seipsum referri, & multo minus se continere & producere: Ergo idem quod prius.

Ad primam instantiam respondeo; quod licet principium quo formalis obtineat rationem principii, quam principium quod, propter rationes allegatas; non tamen ita adequate, cum in principio quod importetur quiddam exigitur ad rationem principii, secus autem in principio quo: unde non sequitur quod si principium quod debeat distingui realiter a termino producto, etiam principium quo distinctionem realem ab illo exposcat.

Ad secundam responsio primo, Majorem esse universali- ter veram de principio quod, non autem de principio quo. Vel distinguo Majorem: Principium ad principiatum realiter refertur &c. secundum illud quod importat in recto, semper: nego: secundum illud quod dicitur in obliquo & de connotato, concedo. Et ita contingit in proposito: nam essentia divina, ut est in Patre ratione relationis paternitatis a qua modificatur, & qua connotat in obliquo, refertur realiter ad filiationem, quo etiam in termino quo divina generationis in obliquo importatur, illamque realiter continet ac producit.

§. VI.

Alia argumenta solvuntur.

Aliud argumentum difficile adduci potest ad probandum principium quo divinarum processionum in perfectione absoluta adequate consistere. Nam potentia generativa reperitur in Filio. At si principium quo generandi non consisteret in solo absoluto, potentia generandi in Filio non esset: Ergo in sola perfectione absoluta consistit. Minor patet, Major autem, in qua est difficultas, multipliciter ostenditur. Primo ex Augustino lib. 3. contra Maximin. cap. 12. ubi sic habet. Absit autem, ut quemodo pater, potentior sit Pater Filio, quis Creatorem genuit Pater, Filius autem, non genuit Creatorem, neque enim non potuit, sed non oportuit. Quibus verbis aperte docet Augustinus, Filium generare potuisse, non tamen generare oportuisse; Sed posse generare, est effectus vel quasi effectus formalis potentie generativæ. Ergo juxta Augustinum, potentia generativa reperitur in Filio.

Secundo, Unumquodque in tantum perfectum est, in quantum potest sibi simile generare, ut docet Aristoteles 4. Meteor. Sed Filius est summe perfectus: Ergo potest generare Filium sibi similem.

Tertio, juxta D. Thomam q. 2. ad 2. potentia art. 5. potentia generativa sub omnipotentia comprehenditur. At omnipotentia convenit Filio. Ergo & generandi potentia.

Quarto, Si in Patre & non in Filio esset potentia generativa, Filius non esset æqualis Patri in potentia, ac proinde nec in omnipotentia adequaretur cum Patre: Consequens est absurdum: Ergo &c.

Quinto: Si in Filio non esset potentia generandi, esset in illo aliquis defectus potentie & dignitatis: Sed hoc non potest dici: Ergo nec illud. Sequela Majoris manifesta videtur: Nam potentia generativa est aliqua potentia, & aliqua dignitas & perfectio: Ergo si hæc Filio desset, in illo esset aliquis defectus potentie & dignitatis.

Respondet negando Majorem. Ad primam probationem dico Augustinum solum negare Filio privativum defectum potentie ad generandum Creatorem, non autem defectum negativum, qui non ponit imperfectionem in ipso: ideo Augustinus dixit illam non genuisse, non quia non potuit, sed quia non oportuit: non quod senserit esse Filio possibilem alterius Filii generationem, sed quia defectus pure negativus potentie generativæ, melius explicatur dicendo, quia non oportuit, quam quia non potuit, que verba sonare videntur defectum privativum dicentem imperfectionem. Solutio est D. Thomæ q. 9. de potentia art. 9. ad 1.

Ad secundam probationem dicendum, doctrinam Aristotelis verificari in rebus corruptibilibus, secus autem in illis que corruptioni subjæctæ non sunt: Deus autem incorruptibilis est, & ideo illius natura potest perfectissime Filio competere, absque potentia productiva sibi similis. Ratio autem explanationis tradita est, quia natura corruptibilis, cum non possit conservari in uno solo individuo, appetit sui conservationem, media successiva individuorum generatione; & ideo individuum carens potentia productiva sibi similis, in quo illius natura conservetur, deficit a fine quem intendit natura, ac per consequens est imperfectum. Natura autem incorruptibilis, quia in uno individuo perpetuo salvatur & conservatur, non appetit productionem alterius & ideo individuum illius, absque facultate generativa imperfectum non est: ut constat in Angelis, quorum quilibet in sua specie est perfectus, absque dicta facultate; & similiter in celis. Unde quod in Deo detur potentia generativa, non est ex indigentia, sed ex summa fecunditate nature; sicut non ex indigentia, sed ex fecunditate, Verbum a Patre producit, & a Patre & Filio Spiritus Sanctus.

Ad tertiam probationem, Distinguo Majorem. Potentia generativa, F. 2. gene.

generativa continetur sub omnipotentia, absolute considerata, nego Majorem: sub omnipotentia, prout est in Patre, concedo Majorem, & concessa Minori, nego Consequentiam.

122 Ad quartam nego sequelam Majoris: Nam ut docet D. Thomas q. 9. de potentia art. 9. ad 3. eadem potentia est in Patre & in Filio: in Patre ut generet, in Filio ut generetur, ac proinde ex eo quod Pater possit generare, & non Filius, non sequitur Patrem esse potentiores Filio. Unde

123 Ad quintam probationem, Nego sequelam Majoris, ad cuius probationem, distinguo Antecedens. Potentia generativa est aliqua potentia, & aliqua dignitas, distincta a potentia terminandi generationem, nego Antecedens: eadem cum potentia terminativa generationis, concedo Antecedens, & nego Consequentiam. Itaque quamvis desit Filio potentia generativa, non sequitur in illo esse defectum alicujus potentia, & perfectionis: quia talis potentia desit illi solum sub uno munere, nempe generandi active, non tamen sub omni munere, cum in illo sit potentia terminandi generationem: qua duo, munia non differunt perfectione, sed relatione: eadem namque absoluta perfectio, connotando Paternitatem, dat posse generare, & connotando, Filiationem, dat posse generari.

124 Instabis: Potentia generativa est distincta a potentia terminativa generationis: Ergo per hoc quod Filio competat potentia terminativa generationis, non salvetur quod illi aliqua potentia non desit. Consequentia pater ex dictis: Antecedens autem proba. Primo quia actio & passio ad diversa reducuntur principia; agit enim aliquid ratione formae, in quantum est in actu, passitur autem in quantum est in potentia, ratione materie: Sed generare & generari in Divinis se habent per modum actionis & passionis: Ergo referuntur ad diversa principia, & consequenter potentia generativa distincta est a potentia terminativa generationis. Secundo probatur idem Antecedens: Potentia distinguuntur per actus: Sed generare est actus distinctus a generari: Ergo potentia generativa est distincta a potentia terminativa generationis.

125 Respondeo negando Antecedens: eum enim potentia generativa, & potentia terminativa generationis, solum differunt penes relationes quas connotant, Paternitatem scilicet & Filiationem: potentia vero sit aliquid absolute, & absolute per relativum multiplicari non possit: sit quod potentia generativa nequeat in ratione potentia a passiva generalitate distingui. Unde

126 Ad primam Antecedens probationem, dicatur veram esse Majorem in actione transiente, falsam autem in actione immanente: ut constat in volitione, eujus principium activum est voluntas, & tamen eadem voluntas terminare potest volitionem; & sub eadem distinctione Minoris, nego Consequentiam: nam generatio in Divinis non est actio transiens, sed immanens; & similiter generari, per modum passionis immanens significatur, & ideo non oportet ad diversa principia reduci, sed eadem realiter potentia in Patre est principium generationis, & in Filio, connotata filiatione, est generatio terminus. Ita D. Thomas q. 9. de potentia art. 9. ad 4.

127 Ad secundam probationem Antecedens, concessa Majori nego Minorem. Nam sicut potentia generativa est divina essentia, connotata Paternitate, & generalitas, eadem divina essentia, connotata Filiatione: ita actualis generatio est divina intellectio, connotata Paternitate; & generari est passivum intelligi, connotata Filiatione: intelligi enim & intelligere, non sunt actus realiter distincti in Deo, & consequenter nec generare & generari realiter distinguuntur, quoad id quod in recto importat, sed solum quoad relationes quas dicunt de connotato: qualiter etiam potentia generativa a potentia terminativa generationis distinguuntur. Quae doctrina est D. Thomae q. 2. de potentia art. 5. in corpore, quod ita concludit: *Similiter ergo dicendum est de actione & potentia: nam generatio significat actionem, cum aliquo respectu, & potentia generandi significat potentiam, cum respectu, unde ipsa generatio est Dei actio, sed prout est Patris tantum, & similiter potentia generatio est Dei omnipotentia, prout est Patris tantum.* Ita D. Thomas loquendo de activa generatione & potentia generativa, id ipsum dicitur, ut procedat consequenter, de generatione passiva, & potentia terminativa generationis.

ARTICULUS IV.

Car una ex divinis processionibus sit generatio, & non altera?

S. I.

Præmittuntur qua opud omnes sunt certa, & ratio dubitandi proponitur.

Duo ut certa, & indubitata fide tenenda, supponimus, Primum est, præter processionem Verbi, dari in Deo aliam, per quam Spiritus Sanctus procedit,

128 Probatur primo: De fide est dari tertiam Personam, quæ

Spiritus Sancti nomine appellatur, & quæ est verus Deus, sicut Pater & Filius, ut disputatio præcedenti docuit Meadonianos ostendimus: At hæc tertia Persona non est a se, alias darentur duo innascibiles, & consequenter duo Dii, quia ut supra est D. Thoma retulimus: *Donere duo innascibiles est potere duo Deos, & duas naturas divinas:* Ergo est ab alio, vel ab aliis, scilicet a Patre & Filio: Sed non potest esse a Patre & Filio, nisi ab utroque procedat; Ergo præter Verbi processionem concedenda est alia processio in Divinis, scilicet Spiritus Sancti, quam publica voce profitemur universalis Ecclesia, tum in Symbolo Nicæno, dicens: *Crede in Spiritum Sanctum Dominum, & vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit:* Tum in Symbolo Athanasii, his verbis: *Spiritus Sanctus a Patre & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Probatur secundo ratione quam habet D. Thom. hic art. 3. Quemadmodum omne intelligens producit aliquid ad intra, quod dicitur verbum, ita etiam quicumque diligit, producit amorem vel impulsivum quemdam, ratione ejus amatum est in amante: Atqui ob eam rationem, probabiliter inferimus dari in Deo Verbi processionem, ut constat ex dictis art. 1. Ergo etiam supposita fide, possumus inferre a simili, aliam esse in Deo processionem per viam amoris, quæ Spiritus Sancti processio appellatur. Minor & Consequentia patet ex supra dictis. Totâ difficultas est in probatione Majoris, quam extranea Schola D. Thomæ non aliter probant: quam quia omnis actio debet habere terminum a se productum: Dilectio autem est actus voluntatis, sicut intellectus est actus intellectus: Ergo debet habere aliquid terminum a se productum. Illa tamen propositio universaliter sumpta, vera non est: nam actiones immanentes, quæ potius sunt qualitates, quam actiones predicamentales, non habent terminum necessarium, sed tantum permixtissimum, ex quo intulimus in Tractatu de visione Beata, Beatos videndo divinam essentiam, nullum formare verbum creatum. Unde illa Major alia via probari debet.

Observandum est igitur: Quod cum omnis actio debet aliquo modo attingere objectum, circa quod versatur, alias dretur actio in dilans, quod implicat, ut docet Philosophi in libris Physicorum; & actio immanens sit in ipso agente, ejus objectum debet etiam intra illud existere, ac illi intime conjungi, vel ratione sui, vel ratione alicujus supplementis vicem illius. Unde per objectum intellectus sit presens intellectui, vel seipsum, si sit per se primo intelligibile, ut in visione beatifica contingit, vel per suam similitudinem ut sit in aliis intellectibus creatis; ita & objectum voluntatis debet esse presens voluntati, eique aliquo modo conjungi, & cum hæc uno non possit fieri mediante specie & similitudine objecti (quia vis appetitiva non petit assimilari objecto, sed in illud veris) debet fieri per inclinationem & propulsionem. Unde sicut ex hoc quod aliquis rem aliquam intelligit, provenit quidam intellectualis conceptus rei intellectæ in intelligente, quæ dicitur verbum: ita ex hoc quod aliquis rem aliquam amat, provenit quidam impressio, ut ita loquar, rei amate in affectu amantis, secundum quam amatum dicitur esse in amante, sicut & intellectum in intelligente. Verba sunt D. Thomæ infra q. 37. art. 1. Quare idem S. Doctor 1. 2. q. 28. art. 1. ad 2. docet de ratione amoris triplicem esse unionem: unam a qua procedit, quæ est unio similitudinis, quæ est causa amoris, aliam in qua consistit quæ est impulsus & impulsus quidam in rem amatum; & alteram quam efficit vel exoptat, quæ est unio realis, quam amans querit habere cum rem amata.

Dices cum Valentia, cui hæc ratio D. Thomæ non placet: quod quamvis amatum debet esse presens intra amantem, per inclinationem, non propterea debet produci a voluntate creata aliquis terminus, qui sit pondus & inclinatio: quia illa presentia objecti sufficienter sit per actum amoris, qui est actualis inclinatio. Unde D. Thomas q. 4. de Verit. art. 2. ad 7. optime dicit: *Voluntas non habet aliquid progrediens a se ipsa, quod in ea sit, nisi per modum operationis: intellectus autem habet non solum per modum operationis, sed etiam per modum termini.*

Sed contra primo: D. Augustinus 14. de Trinit. c. 8. & D. Thomas infra q. 93. art. 7. dicunt hominem in se habere imaginem Trinitatis, quia assimilatur ei in productione verbi, & termini amoris: Sed hoc esset falsum, si nihil homo produceret per voluntatem, solum enim assimilaretur Deo in actibus essentialibus intelligendi & volendi: Ergo &c.

Contra secundo: Sicut objectum intellectus non fit presens formaliter intellectui, per ipsam intellectionem, sed per aliquem terminum ab illa productum, qui est ejus imago & similitudo expressa: ita nec objectum amatum fit formaliter presens ipsi amanti, per actum amoris, sed per aliquem terminum ab illo productum, qui habeat rationem impulsus ac ponderis inclinantis in illud: juxta illud Augustini 17. Confess. cap. 9. *Pondus meum amoris: amore feror quocumque feror.*

Neque obstat discrimen quod D. Thomas assignat inter intellectum & voluntatem: ex hoc enim solum sequitur, per actum amoris non produci aliquid quod habeat rationem

imagini & similitudinis respectu rei volitæ; sicut per intellectionem producit verbum, quod est imago & similitudo expressa rei cognitæ: non tamen inferatur, non produci aliquid terminum, qui habeat rationem ponderis ac impulsus impellentis & inclinantis in rem amatam. Unde quando S. Doctor dicit, quod per voluntatem non producat aliquid, nisi per modum operationis, non intendit negare per actum amoris aliquid terminum in voluntate produci, qui re ipsa & de facto fit terminus; sed solum intendit declarare, quod terminus ille, qui se habet per modum viæ & tendentiæ in aliud, habeat modum operationis, non vero termini, ut recte notavit Cajetanus hic art. 3.

135 Secundum, quod ut fidei veritatem supponimus, est processionem Verbi generationem esse, non autem processionem Spiritus Sancti. Quod omnis Scripturae testimoniis, constat, ex Symbolo Athanasii, ubi de Persona Filii sic dicitur: *Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus.* Et de Persona Spiritus Sancti: *Spiritus Sanctus a Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Confirmatur: Passim in Scriptura Filius vocatur unigenitus, id est solus genitus: Ergo sola productio Filii est vera generatio, non autem Spiritus Sancti processio.

136 Dices: Etiam frequenter in sacris litteris Filius Dei appellatur primogenitus: Ergo habet alium posteriorem genitum, scilicet Spiritum Sanctum, sed nego Consequentiam. Nam ut dicitur in Concilio Ephesino c. 4. *Filius Dei unigenitus est primogenitus; & unigenitus; primogenitus comparatione ad filios adoptivos, & unigenitus per exclusionem alterius Filii naturalis.* Unde Augusti libro de fide & Symbolo c. 4. sic habet: *Secundum id quod unigenitus est, non habet fratrem, secundum id autem quod primogenitus est fratres vocare dignatus est omnes qui post ejus primitiis in Dei gratia nascuntur per adoptionem filiorum.*

137 Hæc ut omnino certa & indubitata supponimus. Quod autem in examen vocamus, est cur processio Verbi fit generatio, non autem processio Spiritus Sancti; Ratio dubitandi, eaque difficilissima est, quia generatio viventium propria, quæ sola reperitur in Deo, est origo viventis a vivente conjuncto in similitudinem nature: quæ definitio videtur convenire non solum processioni Verbi, sed etiam processioni Spiritus Sancti: hæc siquidem est origo viventis: Spiritus enim Sanctus est vivens, non minus quam Verbum; & a vivente conjuncto, cum sit terminus actionis immanentis, & intime conjungatur suo principio, ratione identitatis in natura cum illo; aliunde etiam est similis in natura, cum eandem naturam Patris & Filii per suam processionem accipiat: Ergo nulla est ratio assequabilis, cur uni & non alteri processioni ratio generatio conveniat, sed hoc sola fide tenendum est. Ita sensu Magister in 1. dist. 13. ubi ait: *Inter generationem vero Filii, & processionem Spiritus Sancti, dum hic vivimus, distinguere non valemus. Et suffragari videtur Augusti lib. 3. cont. Maximianum, dicens: Distingueretur inter illam generationem, & hæc processionem, nescio, non video, non scio. Tunc certe venit Deus ab Austro: & sanctus de monte Pharan (id est de monte umbrato) ut dicitur Abac. 3. quando Spiritus Sanctus a Patre & Filio procedit: ab Austro quidem, quia ex amore procedit; de monte vero quidem, quoniam ineffabilis & obcurissima est ejus processio. Quid de illa tamen sentiant Theologi, & quæ circa propositam difficultatem sit verior aut probabilior sententia, breviter hic exponendum est.*

S. II.

Duplex dicendi modus rejicitur.

Licet processio Spiritus Sancti obscurissima sit, & posuerit tenebras latibulum suum, ut ait Bernardus ferm. 1. Pentecostes: nec possit assignari aliqua ratio evidens ac demonstrativa, cur productioni Verbi, non vero processioni Spiritus Sancti, ratio generatio conveniat: Theologi tamen, ut Hæreticorum argumentis possint occurrere, ad reddendam hujus rei rationem aliquam congruentem & probabilem, laudabiliter insudarunt. Illius autem quorundam veterum Theologorum sententia, quæ jam a Scholis eliminata fuit,

138 Primus dicendi modus est Aliancensis, relati a Vasquez hic disp. 113. c. 1. afferentis ideo Spiritum Sanctum non esse genitum, bene tamen Verbum; quia hoc ab uno tantum, ille vero a duobus procedit.

139 Sed hæc sententia displicet, ac rejicitur communiter: Primo quia per nullam particulam in definitione generatio nis repetam, excluditur quod illius terminus a duobus procedat: si enim per aliquam, maxime per istam, a vivente, quæ cum in singulari principium designet, pluralitatem principiorum videtur excludere: Sed per hanc non excluditur: Ergo &c. Minor probatur: Terminus per generationem productus, etiam in singulari exprimitur, cum dicatur, origo viventis: & tamen per hoc non excluditur, quod ex vi ejusdem generationis active duo vivencia procedant: Ergo etiam hi principium in singulari.

Theol. Cont., Tom. II.

lari exprimitur, perperam inde colligitur; non posse a duobus aliquid procedere ut genitum.

Secundo. Quod Spiritus Sanctus a duobus procedat, **140** non obstat quin procedat ut illis similis in natura, ex vi processionis: Ergo hoc non impedit quin ejus productio sit vera generatio. Consequentia patet, Antecedens probatur: Tum quia duo ad productionem alicujus viventis concurrentia, possunt in natura adunari: Tum etiam, quia in creatis filius a patre & matre producit, & tamen procedit ut illis similis in natura: Ergo quod Spiritus Sanctus a duobus producatur, non obstat, quin illis similis in natura procedat.

Tertio, si Pater & Filius per intellectum producerent **141** Spiritum Sanctum, vere esset verbum, & consequenter filius, ac proinde genitus: Ergo non ideo non est genitus, nec filius, quia a duobus procedit, sed quia non procedit per intellectum, sed per voluntatem: quæ est ratio D. Thomæ; quam inferius explicabimus.

Si opponas D. August. 15. de Trinitate c. 17. ubi in **142** Quirit, *Cur non dicatur natus esse, sed pater procedo Spiritus Sanctus?* Cui difficultati sic respondat: *Quoniam si etiam ipse Filius diceretur, ambarum utique Filius diceretur, quod absurdissimum est; filius quippe nullus est avorum, nisi pater & mater: abste autem, ut inter Deum Patrem & Deum Filium aliquid tale suspicemur. Idem docet S. Thom. q. 10. de potentia art. 2. ad 11. Ergo ex mente D. August. & S. Thom. per hoc quod Spiritus Sanctus a duobus procedat, a ratione geniti & filii sufficienter excluditur.*

Respondeo primo, Augusti rationem istam non absolute **143** te ut sufficientem dedisse, sed solum ut sufficientem his qui extendi non valent in amplius, ut constat ex capitis initio, ubi ait: *Sufficit autem interim his qui extendi non valent in amplius, &c. Id est illis qui ex humanis moventur ad rimanda divina.*

Secundo respondeo. Quod cum Spiritus Sanctus sit a duobus **144** Personis, quia est per voluntatem, & ex amore multo Patris & Filii procedit, Verbum vero ab una tantum, quia est per intellectum, & consequenter per modum similitudinis; signum quidem evidens est, Verbum proprie generari, non autem Spiritum Sanctum, quia hic a duobus, illud vero ab una tantum Persona procedit, non tamen est ratio a priori, & hoc solum volunt D. August. & S. Thom. locis allegatis.

Secunda sententia docet Verbum esse Filium, quia accipit **145** ex vi processionis naturam, ad alterius suppositi productionem fecundam; & Spiritum Sanctum ideo Filium non esse, quia licet ex vi processionis sit similis suo principio in essentia, non tamen in natura sub conceptu natura; eo quod hæc consistat in fecunditate alterius suppositi productiva, quam Spiritus Sanctus sua processione non accipit. Ita docet D. Bonaventura, Alesius, & Richardus a S. Victore; quos ex Recentioribus sequitur Zungia disp. 2. de Trinit. dub. 20. & Martinus disp. 24. sect. 9.

Sed hæc etiam sententia non placet, & rejicitur primo **146** ex D. Thoma infra q. 35. art. 2. in corp. ubi aliorum sententiam, qui ex hoc Spiritum Sanctum defendebant non esse imaginem, quia cum Patre & Filio non convenit in notione principii, hæc ratione confutat; quia similitudo aut æqualitas non attenditur in relationibus, notio autem principii relationem importat. Ex quibus hoc argumentum conficitur. Similitudo requiritur in persona genita ad rationem generationis, non est in relativis, sed in absoluto: At similitudo in fecunditate productiva alterius suppositi, non est in absoluto præcise, sed in absoluto, adjuncta relatione in obliquo & de connotato, ut patet ex dictis articulo precedenti: Ergo hæc ad rationem generationis necessaria non est.

Secundo, Si esset necessaria prædicta similitudo ad **147** rationem Filii in Divinis, maxime quia in creatis ita contingit, quod scilicet filius est similis generanti in fecunditate productiva alterius suppositi: Sed ex hoc non colligitur: Ergo &c. Probatur Minor: Vis productiva alterius suppositi, in qua filius assimilatur patri in creatis, est vis generativa, & tamen ex hoc inferre non licet, de ratione Filii in Divinis esse, assimilari principio producenti in vi generativa: Ergo nec licet colligere, debere illi assimilari in vi productiva.

Tertio, De ratione Filii in Divinis solum est, assimilari **148** suo principio in natura, sub conceptu natura: At conceptus natura in toto rigore salvatur abique vi productiva alterius suppositi: Ergo si convenit Spiritui Sancto ex vi processionis, erit genitus & filius, est non assimilatur principio productivo sui in fecunditate productiva. Major constat ex definitione generationis viventium. Minor autem ostenditur primo ex communi Patrum doctrina, afferentium tres Divinas personas esse non solum unius essentia, sed etiam unius & ejusdem nature: At si de conceptu natura esset facultas realiter productiva alterius suppositi, tres Personæ Divinae, licet essent ejusdem essentia, non essent ejusdem nature; cum fecunditas productiva alterius suppositi, non competat Spiritui Sancto: Ergo conceptus natura salvatur abique fecunditate productiva alterius suppositi.